

ВАДИМ МИКОЛАЙОВИЧ ДАВИДЮК,*кандидат юридичних наук,**Харківський національний університет внутрішніх справ (докторант);* <https://orcid.org/0000-0003-4068-9909>,*e-mail: davydiuk.vm@gmail.com***ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД**

Здійснено ретроспективний аналіз організаційно-правового забезпечення роботи з конфідентами на території сучасної України в радянський період. Окреслюється нормативно-правове регулювання цієї роботи в роки правління різних радянських керівників. Відзначено серйозний вплив особистостей керівників Радянської держави на розвиток системи негласної роботи в цілому та роботу з конфідентами зокрема. Розкрито окремі організаційно-тактичні прийоми роботи з конфідентами в різні роки, виокремлено їх спільні та відмінні риси. Констатовано, що протягом усього часу існування радянської влади робота з конфідентами регулювалася виключно нормативно-правовими актами обмеженого доступу та мала чітку ідеологічну основу. Окреслено недоліки та переваги роботи з негласним апаратом протягом певних часових проміжків, наведено окремі приклади.

Ключові слова: *конфідент, історія розвитку, Радянська держава, агентурна робота, оперативно-розшукова діяльність.*

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Гене́за залучення осіб до конфіденційного співробітництва сягає давніх часів [1]. Це обумовлено самою природою суспільних відносин, де людина виступає цінним джерелом інформації. Якщо таке джерело стає керованим, то його цінність зростає багаторазово. Історичний розвиток інституту спеціальних сил оперативно-розшукової діяльності обумовлюється багатьма факторами і, як показує практика, нерідко визначається політичними процесами, які відбуваються в суспільстві на тій чи іншій території. Саме залучення конфідентів для вирішення політичних питань знаходить своє відображення у найдавніших джерелах інформації. Чим демократичнішим є суспільство, тим меншим є залучення конфідентів до вирішення завдань політичного розшуку й навпаки.

Залучення осіб до конфіденційного співробітництва з метою протидії злочинності стало характерним для вже сформованих держав зі сталими інституціями. Напрацювання традицій роботи з конфідентами та їх матеріальна фіксація в нормативно-правових актах, методичній та іншій літературі дозволили зберегти надбання попередників. Водночас розсекречування багатьох джерел, що стосуються роботи з агентурою, яке активно відбувається останнім часом, дає змогу прос-

тежити історичний розвиток інституту негласного співробітництва, провести відповідний порівняльний аналіз, простежити вплив політичних процесів на правоохоронну систему тієї чи іншої країни у певний проміжок часу.

Стан дослідження проблеми

Проблематику історичного розвитку конфіденційного співробітництва осіб із державними органами вивчала досить велика кількість науковців. Проте такий пошук нерідко ускладнювався відсутністю доступу до необхідних джерел через специфіку чинного законодавства та небажання окремих посадовців здійснювати перегляд грифів архівних документів. Останніми роками ситуація виправляється, тому з відкритих джерел можна почерпнути достатньо змістовні та цікаві відомості у сфері роботи правоохоронних органів з конфідентами в різні періоди історії. Однією із комплексних робіт у згаданій сфері, є робота А. Чайковського, яка вийшла в Києві у 2013 р. [2].

Питання історичного розвитку конфіденційного співробітництва в Україні також вивчали С. Албул, К. Антонов, Я. Антонюк, Л. Бабенко, О. Бандурка, О. Бочковий, М. Вербенський, В. Греченко, М. Грибов, О. Долженков, В. Захаров, І. Зуляк, А. Кислий, І. Козаченко, О. Манжай, В. Некрасов, І. Ніколаєв, Д. Никифорчук, М. Перепелиця, М. Погорецький,

Т. Проценко, М. Стащак, Ю. Черкасов, В. Шендрик, І. Шинкаренко, О. Ярмиш тощо. Положення й висновки, що містяться у роботах указаних науковців, як правило, стосуються або окремих коротких періодів розвитку системи негласної роботи щодо конфіденційного співробітництва громадян, або присвячуються більш широкій темі здійснення негласної роботи, або взагалі – історії роботи правоохоронних органів.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї статті є ретроспективний аналіз організаційно-правового забезпечення роботи з конфідентами на території сучасної України в радянський період. Для досягнення цієї мети треба виконати такі *завдання*:

- проаналізувати нормативно-правове регулювання роботи з конфідентами у роки правління різних керівників радянської влади;
- розкрити окремі організаційно-тактичні прийоми роботи з конфідентами у різні роки, виокремити їх спільні та відмінні риси;
- вивчити недоліки та переваги роботи з негласним апаратом протягом певних часових проміжків.

Наукова новизна дослідження

Ця робота є однією з перших спроб систематизації інформації з відкритих джерел про організаційно-правові засади роботи з конфідентами на території України в період радянської влади.

Виклад основного матеріалу

Вивчення спеціальної літератури, а також практичний досвід автора засвідчують, що на сучасному етапі українська модель роботи з конфідентами великою мірою успадкувала радянську концепцію такої діяльності, яка системно почала формуватися у 1920-ті роки. Знаковим у цьому сенсі став 1922 р. У цей період, як слушно зауважує С. Є. Майшев, відбулося завершення активної фази Громадянської війни. Це, своєю чергою, обумовило якісний зсув у питаннях набуття та використання секретної агентури, коли на перше місце було поставлено не кількість, а якість агентурної мережі [3, с. 43]. Також цікавим фактом цього періоду є об'єднання на короткий час у єдиному відомстві органів державної та громадської безпеки. Отже, видається виправданим дослідження роботи з конфідентами в розрізі обох напрямів негласної діяльності з переважним ухилом у бік правоохоронної складової.

20-ті роки ХХ ст. у Радянській державі характеризуються великою кількістю експери-

ментів, які торкалися всіх сфер суспільного життя. Не минула ця тенденція і негласну роботу правоохоронних органів і спецслужб. Саме у 1922 р. при радянських установах організовуються «Бюро сприяння», члени яких повинні були надавати органам Державного політичного управління допомогу в агентурно-інформаційній роботі [4, с. 424–425]. Указана політика була намаганням залучити громаду до формування нової правоохоронної системи. Згодом, серед іншого за допомогою старих спеціалістів, радянська школа частково адаптувала до своїх потреб царські методи агентурної роботи, визнавши їх корисність для «молодого республіки». І якщо на початку становлення радянської влади точилися активні дискусії стосовно доцільності використання конфіденційного співробітництва та його належності до пережитків царизму, то з розвитком державних інститутів перемогла позиція щодо необхідності залучення негласного апарату як для протидії злочинності, так і для політичного розшуку.

Деякі комуністи в ці часи заявляли, що використання агентури є провокацією та порушує революційну етику. Їх опоненти стверджували, що «провокацією» слід вважати тільки такі дії, які мають за мету втягнення окремих осіб і груп в активну боротьбу проти радянської влади [5, с. 65].

У періоди тих часів можна зустріти замітку одного з працівників кримінального розшуку Н. Шумського, який характеризував агентурну роботу так: «Ця робота є настільки ж “неетична” з точки зору пересічної моралі, настільки ж вдячною з точки зору основних розшукових завдань, вельми складною та має специфічний агентурний характер: вона полягає в організації мережі інформаторів з причетних до середовища злочинного світу осіб, в уважному стеженні за найбільш видатними рецидивістами, підсиланні своїх агентів до них, у загальному таємному спостереженні у відвідуваних кримінальним елементом громадських місцях: трактирах, біліардних, вокзалах тощо» [6, с. 9]. Із цього стислого повідомлення у відкритій пресі простежується принцип наступальності оперативно-розшукової діяльності, а також один із ключових елементів роботи з агентурою – її насадження у найбільш криміногенних осередках. Такий концептуальний момент є присутнім у системі негласної роботи багатьох країн світу.

Поряд із принципом наступальності в роботі з конфідентами тих часів повною мірою також забезпечувався принцип конспірації оперативно-розшукової діяльності. Агентурні

повідомлення, так само як і відомості про одержання грошової винагороди, підписувалися не справжніми установчими даними, а за допомогою псевдоніму. Водночас самі списки агентури були відомі оперуповноваженим. Висувалися і жорсткі вимоги до достовірності та точності даних, поданих у донесеннях. Усі документи по роботі з агентами, як і сьогодні, мали гриф таємності «Цілком таємно» [7, с. 110].

Слід зауважити, що з концептуальної точки зору початок становлення агентурної роботи в Радянській державі характеризувався, як слушно помітив О. В. Манжай, зміною пріоритетів у бік якісного покращення використовуваних конфідентів; запроваджувалися інноваційні методи роботи з негласним апаратом. Тоді ж було прийнято низку нових настанов, що регламентували негласну роботу правоохоронців. На якісно новий рівень вийшла взаємодія між спеціальними службами й органами правопорядку, що було обумовлено їх перебуванням у складі одного відомства під єдиним керівництвом. Усе це знайшло відображення у відповідних нормативно-розпорядчих документах. Саме в цей період починає утверджуватися нова модель негласної роботи – соціалістична. При цьому відмінними ознаками тодішньої негласної роботи стали політичні переслідування, антидемократична спрямованість як правоохоронних органів, так і державного апарату в цілому та свавілля значної частини правоохоронців [8, с. 105].

Водночас простежується намагання систематизувати агентурну роботу, розділити негласний апарат за категоріями й відповідно окреслити організаційні правила для кожної категорії. Серед іншого 02.01.1922 НКВС УСРР затвердив Інструкцію з організації секретної агентури в установах карного розшуку, яка закріпила поділ секретної агентури на секретних розвідників і негласних інформаторів [9, с. 717]. Цей поділ у загальному вигляді зберігся й донині.

В. А. Греченко зазначає, що протягом 1920-х років відбувався багатоаспектний процес становлення та розвитку оперативно-розшукової діяльності міліції. Створювалися спеціальні органи, які нею займалися, формувалися методи роботи та мережа агентів. Незважаючи на брак кадрів і матеріальні труднощі, властиві цьому періоду історії республіки, агентурно-розшукова діяльність відіграла суттєву роль у протидії злочинності та розкритті злочинів [10, с. 94].

У 1930-ті роки декілька разів було змінено відповідні інструкції з агентурної роботи.

В усіх робився наголос на протидії противникам режиму, тобто широко застосовувався політичний розшук. Особливо це стосувалося органів Державного політичного управління та яскраво відобразилося у нормативно-правових документах цього відомства, зокрема в Директиві-інструкції з агентурної роботи секретно-оперативного управління ДПУ УРСР від 20 листопада 1930 р. та Інструкції про постановку інформаційно-викривальної роботи окружних відділів ДПУ УРСР секретно-оперативного управління ДПУ УРСР 1930 р. тощо.

Незважаючи на те, що за сталінських часів практикувалися незаконні методи ведення оперативної роботи, в офіційних настановах і підручниках тоді підкреслювалася необхідність дотримання законності та перевірки інформації, що надходить від конфідентів. Автори підручника «Тюремна справа» 1939 р., зокрема, підкреслюють: «Найменша необережність в агентурній роботі, відсутність критичного підходу до отримуваних даних і відсутність безперервної перевірки агентурних матеріалів може перетворити оперпрацівника на той канал, яки органи слідства будуть насичуватися дезінформацією і наклепницькими матеріалами на ні в чому невинних, відданих Радянській владі людей» [11, с. 57].

Із початком Другої світової війни та приєднанням до УРСР західноукраїнських земель агентурна робота радянської влади почала певним чином давати збої на новому напрямку. Серед іншого, як відзначає І. Зуляк, у Західній Україні майже не розширювалася агентурна мережа, а ті агенти, що були, часто дезінформували оперативний склад або взагалі відмовлялися від співпраці. Сам же оперативний склад був недостатньо професійним, архівні матеріали від органів колишньої польської влади залишалися невивченими та не систематизованими, обліки агентури наповнювалися повільно та водночас не дуже якісно. Крім того, відчувалися проблеми з матеріально-технічним забезпеченням. Через відсутність конспіративних квартир конфідентів доводилось приймати на вулиці або у непристосованих для цього приміщеннях органів внутрішніх справ чи квартирах працівників. Це сприяло розшифруванню агентури [12, с. 333].

Із початком війни Німеччини з СРСР організація й тактика роботи з конфідентами цілком логічно зазнала змін. Країна переходила на військові рейки, відповідно, наголос в агентурній роботі міліції було зміщено в бік злочинів, які становили найбільшу загрозу для суспільства та держави, кількість яких

збільшилася з початком ведення бойових дій. Особливу небезпеку в цей період почав становити бандитизм. Мобілізаційні настрої також торкнулися агентурної роботи. Кількість агентурної мережі збільшилася на порядок.

Дж. Бурдс на підставі аналізу архівних документів зазначає, що чисельність агентури й інформаторів у системі карного розшуку МВС за перші два роки Другої світової війни виросла вдвічі та знову подвоїлася між 1943 і 1950 рр. У боротьбі із злочинністю Радянська держава дедалі більше покладалася на агентуру – мережу інформаторів. Статистика показує, що невиправдано велике значення, що надавалося інформаторам з кримінального середовища, стало невід’ємною рисою роботи органів. І хоча після смерті Сталіна в березні 1953 р. дуже швидко відбулося засудження найрепресивніших сторін його політики, можна простежити цікавий феномен: після 1953 р. мережа агентів радянської міліції в кримінальному середовищі дійсно піддалася перевірці й була значно скорочена, але навіть після всіх скорочень чисельність інформаторів упродовж наступних трьох десятиліть перевищувала довоєнний рівень у три рази. Із сталінських часів радянські органи внутрішніх справ успадкували звичку покладатися в своїй роботі на агентуру [13, с. 41]. Слід зауважити, що подані відомості по агентурній мережі стосувалися тільки карного розшуку, відповідно, загалом по країні ця мережа була набагато більшою та розгалуженішою.

Незважаючи на збільшення кількості осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, правоохоронні органи та спецслужби приділяли серйозну увагу забезпеченню безпеки негласного апарату. Для цього у нормативно-методичних документах окремими рядками виписувалися правила забезпечення безпеки конфідентів, наводилися негативні та позитивні приклади щодо цього питання.

У повоєнний час, як підкреслює Я. Антонюк, у НКВС було зроблено наголос на посилення вимог конспірації в агентурній роботі. Процес вербування завершувався підпискою про нерозголошення, за недотримання якої особу притягали до відповідальності. Зустрічі з конфідентами намагалися проводити вночі або рано-вранці на конспіративних квартирах чи в малолюдних місцях. При цьому оперативник перевіряв, чи нема за ним стеження, й уникав носіння форменого одягу. Якщо ж доводилося зустрічатися на вулиці, то і конфідент, і оперативний працівник поводитися наче не знайомі між собою. Окрема увага приділялася безпеці конфідента. Допити фігуран-

тів вибудовувалися так, щоб не виказати особу агента, а сам конфідент ніколи не викликався в суд як свідок. Для уникнення зайвих підозр агента виводили зі справи до початку офіційного розслідування. Нерідко така комбінація здійснювалась настільки філігранно, що справжні фігуранти справи, нічого не підозрюючи, воліли захистити конфідента від органів і не називали його імені як співучасника [14, с. 191–192].

Порівняно з першими роками радянської влади зазнала змін і структура негласного апарату. Виділялися більш вузькі категорії конфідентів, відповідальні за певний напрям негласної роботи. Така ситуація, на нашу думку, була пов’язана із суттєвим кількісним збільшенням негласного апарату, необхідністю введення проміжної ланки управління конфідентами (резиденти), спрощення ведення справ за окремими категоріями і, навпаки, – приділення більшої уваги тим конфідентам, які були задіяні на найбільш «відповідальних» лініях роботи.

Як відмічає А. С. Беркутов, у період Великої вітчизняної війни та деякий час після неї до негласного апарату міліції входили агенти, інформатори, резиденти, утримувачі явочних квартир, а також довірені особи. Агенти поділялися на внутрішніх, маршрутних, внутрішньокамерних, квартирних, зв’язкових, вербувальних і консультативних. У повоєнний час до 1956 р. до негласного апарату теж входили агенти, інформатори, резиденти, а також утримувачі конспіративних і явочних квартир. Істотні зміни в агентурну роботу було внесено Настановою по роботі з агентурою органів міліції, оголошеною Наказом МВС СРСР від 27.06.1956 № 00300. Характерними рисами настанови були значна за обсягом і змістом регламентація основних правил роботи з агентурою, зосереджених в одному нормативному акті, граничне звуження агентурного апарату й допуск до роботи з агентурою значної кількості підрозділів органів міліції. Настанова передбачала наявність в агентурному апараті лише агентів і резидентів. Агентура визначалася як один «з найважливіших засобів забезпечення успішної боротьби із злочинністю».

На подальше вдосконалення агентурної роботи були спрямовані положення, викладені в наказі МВС СРСР від 13.08.1959 № 0055 «Про заходи з покращення агентурної роботи в міліції» й оголошеній ним Настанові по роботі з агентурою міліції, в якій так само, як і у попередній, передбачалися дві категорії конфідентів – агент і резидент. У 1962 р. самостійні настанови по роботі з агентурою набули

чинності у низці союзних республік [15, с. 64, 65, 66].

Останнє нововведення, очевидно, було пов'язано з реформою децентралізації, яку проводив М. С. Хрущов, зокрема з ліквідацією у 1960 р. МВС СРСР. У будь-якому випадку в цей період можна спостерігати тенденцію до скорочення правоохоронних органів, відповідно спрощувалася і робота з негласним апаратом. Поряд із позитивними моментами така ситуація призвела до розбалансування негласної роботи, що, серед іншого, впливало і на рівень правопорядку в державі.

Із приходом до влади Л. І. Брежнєва регулювання роботи з конфідентами в Радянській державі тривало з використанням нормативно-правових документів обмеженого доступу. У ці часи, як наголошує О. В. Шахматов, оперативно-розшукова діяльність міліції й органів державної безпеки регламентувалася таємними та цілком таємними нормативними актами, серед яких автор згадує «Настанову з агентурної роботи міліції» (наказ МВС СРСР від 01.08.1974), «Настанову з агентурно-оперативної роботи оперативних апаратів ВТУ МВС СРСР» (наказ МВС СРСР від 27.12.1974) та наказ МВС СРСР від 29.12.1984 «Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок реєстрації, ведення справ оперативного обліку та організації оперативно-довідкової роботи по ним» [16, с. 115].

Збільшення асигнувань на потреби правоохоронної системи та підходів до управління нею наприкінці 60-х років ХХ ст. вивели роботу з конфідентами на якісно новий рівень. Серед іншого з'являється велика кількість наукових робіт, у яких розглядаються методи вдосконалення агентурної роботи, розвивається наука «оперативно-розшукова діяльність», відбувається обмін досвідом негласної роботи між різними регіонами. Сама негласна робота правоохоронних органів набуває сталого й системного характеру та більшою мірою стає спрямованою на попередження та припинення злочинів, аніж на їх розкриття. Усе це позитивно вплинуло на систему правопорядку в державі.

Один із керівників правоохоронної системи УРСР О. М. Бандурка зауважує, що у 70–80-х роках минулого століття якихось особливих змін у принципах підходу до агентурно-оперативної роботи не спостерігалось. Інстру-

кція, затверджена наказом МВС СРСР від 07.07.1989 № 0015, майже дослівно дублювала цілком таємний тоді наказ від 01.08.1974 № 0030, підписаний ще міністром М. А. Щолоковим. При цьому фактично кістяк агентури склали люди, пов'язані з кримінальним середовищем, хоча формально норми Інструкції забороняли включати до складу негласного апарату осіб, які вчинили злочин. Автор наводить і схему відповідного вербування. Вона полягала у використанні компрометуючих матеріалів кримінального характеру для залучення особи до конфіденційного співробітництва. Такі матеріали могли бути одержані під час допиту. Якщо особа погоджувалася на співробітництво, то кримінальна справа не заводилася, а оперативний працівник після дотримання відповідних перевірочних процедур оформлював на агента особисту та робочу справи. У першій містилися біографічні дані конфідента, у другій – його повідомлення. У документах агент фігурував під обраним ним псевдонімом [17, с. 370, 373].

Лише після набуття Україною незалежності у відкритих нормативно-правових актах з'явилися згадки про роботу з конфідентами, зокрема в законах і підзаконних актах.

Висновки

Слід відзначити серйозний вплив особистостей керівників Радянської держави на розвиток системи негласної роботи в цілому та роботу з конфідентами зокрема. Політичні процеси в державі безпосередньо вплинули на постановку завдань і нормативно-методичне забезпечення роботи з негласним апаратом. Увесь час існування радянської влади робота з конфідентами регулювалася виключно нормативно-правовими актами обмеженого доступу й мала чітку ідеологічну основу. Становлення науки оперативно-розшукової діяльності у другій половині ХХ ст. дозволило систематизувати роботу з агентурою, сформувані основні принципи, окреслити організаційні особливості й тактичні прийоми роботи з конфідентами. Проведена робота суттєво вплинула на відповідні системи вже у пострадянських державах. У великій кількості країн Соціалістичного блоку до сьогодні спостерігається вплив радянської школи оперативно-розшукової діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Иванов С. Н. Оперативно-розыскная деятельность: историческая ретроспектива. *Вестник Удмуртского университета. Серия: Экономика и право*. 2014. Вып. 3. С. 161–167.
2. Чайковский А. Айсберг. 3 історії органів внутрішніх справ і державної безпеки України. Київ : Парлам. вид-во, 2013. 704 с.

3. Майшев С. Е. Методы использования секретной агентуры органами государственной безопасности Советской России в 1921–1922 гг. *KANT*. 2015. № 1 (14). С. 41–44.
4. Лубянка : Органы ВЧК–ОГПУ–НКВД–НКГБ–МГБ–МВД–КГБ. 1917–1991 : справ. / под ред. А. Н. Яковлева ; авт.-сост.: А. И. Кокурин, Н. В. Петров. М. : МФД, 2003. 768 с. (Россия XX век. Документы).
5. Ніколаєв І. Є. Таємно-оперативна та агентурна робота НК-ДПУ, як елемент боротьби з альтернативними політичними силами УСРР в 1920-х рр. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Історичні науки*. 2015. № 2 (40). С. 63–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdu_2015_2_12 (дата звернення: 29.05.2018).
6. Шумский Н. Некоторые болезни розыскного аппарата. *Еженедельник советской юстиции*. 1922. № 34. С. 9–10. URL: <https://www.twirpx.com/file/1754125> (дата звернення: 26.05.2018).
7. Бабенко Л. Л. Формування агентурної мережі у середовищі православного духовенства органами ВУЧК–ГПУ УСРР. *Гуржіївські історичні читання*. 2015. Вип. 10. С. 109–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gurit_2015_10_41 (дата звернення: 26.05.2018).
8. Манжай О. В. Особливості агентурної роботи уповноважених суб'єктів у Радянській державі в 1922 році. *Право і Безпека*. 2015. № 2 (57). С. 102–106.
9. Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.) : у 6 т. / М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмиш, Т. О. Проценко та ін. ; за заг. ред. А. Б. Авакова ; ДНДІ МВС України. Т. 3: Народний комісаріат внутрішніх справ Української СРР (грудень 1922 р. – грудень 1930 р.). Київ, 2015. 940 с.
10. Греченко В. А. Агентурно-розшукова діяльність міліції УСРР у 1920-ті роки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3 (74). С. 84–95. URL: <http://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/104> (дата звернення: 10.05.2018).
11. Тюремное дело / сост. А. Г. Галкин, К. С. Зильберман, В. А. Волхонский, Л. П. Достовалов, П. И. Мальцев. М., 1939. 128 с. URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/83/Тюремное_дело.pdf (дата звернення: 17.05.2018).
12. Зуляк І. Агентурно-оперативна діяльність радянських органів держбезпеки у Західній Україні в 1939 р. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. Вип. 21. С. 331–338. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uks_2012_21_25 (дата звернення: 04.04.2018).
13. Бурдс Дж. Советская агентура : Очерки истории СССР в послевоенные годы (1944–1948). Москва ; Нью Йорк : Современная История, 2006. 296 с., илл.
14. Антонюк Я. Діяльність радянської агентури у підпіллі ОУН і УПА на Волині (1944 – 1950-ті рр.). *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Історичні науки*. 2010. Вип. 16. С. 188–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoai_2010_16_21 (дата звернення: 11.05.2018).
15. Беркутов А. С. Роль агентуры в деятельности органов милиции в послевоенные годы. *Вестник Московского университета МВД России*. 2009. № 4. С. 63–67.
16. Шахматов А. В. Агентурная работа в оперативно-розыскной деятельности: теоретико-правовое исследование российского опыта : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. СПб, 2005. 438 с.
17. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 620 с.

Надійшла до редколегії 28.12.2018

ДАВЫДЮК В. Н. ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА КОНФИДЕНЦИАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ В СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД

Проведён ретроспективный анализ организационно-правового обеспечения работы с конфидентами на территории современной Украины в советский период. Рассмотрено нормативно-правовое регулирование данной работы в годы правления различных советских руководителей. Отмечено серьёзное влияние личностей руководителей Советского государства на развитие системы негласной работы в целом и работу с конфидентами в частности. Раскрыты отдельные организационно-тактические приемы работы с конфидентами в разные годы, выделены их общие и отличительные черты. Констатируется, что все время существования советской власти работа с конфидентами регулировалась исключительно нормативно-правовыми актами ограниченного доступа и имела чёткую идеологическую основу. Изучены недостатки и преимущества работы с негласным аппаратом в течение определённых временных промежутков, приведены отдельные примеры.

Ключевые слова: *конфидент, история развития, советское государство, агентурная работа, оперативно-розыскная деятельность.*

DAVYDIUK V. M. SOME ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE INSTITUTION OF CONFIDENTIAL COOPERATION ON THE TERRITORY OF UKRAINE DURING THE SOVIET PERIOD

A retrospective analysis of the organizational and legal provision of the work with confidants on the territory of modern Ukraine in the Soviet period has been carried out. Normative and legal regulation of the work with confidants during the reign of various Soviet leaders has been outlined. The experimental approaches in the work with secret apparatus, which were used in the 20s of the XX century in the Soviet state, have been revealed. The provision of the principle of offensive and conspiracy in the work of the agents of that time has been outlined. Some organizational and tactical methods of the work with confidants in different years have been revealed, their common and distinctive features have been singled out. The classification of secret apparatus by the categories in different periods of time has been provided. The serious influence of the personalities of the leaders of the Soviet state on the development of the system of secret work in general and the work with confidants, in particular, has been noted. The author has emphasized on the normative and methodological basis of the work with confidants during Stalinist times against the opponents of the regime; the author has noted the wide use of political search. The mechanism of ensuring safety of confidants has been revealed. The peculiarities of the work with confidants in the thaw and standstill periods have been studied. The disadvantages and advantages of the work with secret apparatus during certain time intervals have been outlined. The influence of the development of the science of operative and search activity on the system of secret work and its agent component has been also outlined.

It has been stated that during the entire period of the existence of Soviet power the work with confidants was exclusively regulated by normative and legal acts of limited access and had a clear ideological basis. Only after Ukraine gained independence there were references in open normative and legal acts about the work with confidants, in particular, in laws and regulations. Some examples have been provided. The influence of the Soviet school of operative and search activity on law enforcement systems of the countries of the Socialist camp has been noted.

Key words: *a confident, history of development, Soviet state, intelligence work, operative and search activity.*